

SENAT DE BELGIQUE

SESSION DE 1987-1988

26 OCTOBRE 1987

**Projet de déclaration
de révision de la Constitution**

EXPOSE DES MOTIFS

La nécessité d'une déclaration de révision formulée largement a déjà été soulignée dans le projet de déclaration de révision de la Constitution du 14 novembre 1978 (Doc. Sénat 476 (1978-1979) — n° 1). Les déclarations de révision des 14 novembre 1978 et 6 octobre 1981 n'ont été que très partiellement exécutées jusqu'à présent. De nombreuses dispositions non-institutionnelles attendent leur révision depuis 1954.

Une réforme efficace et cohérente des institutions, susceptible d'accorder aux Communautés et aux Régions une autonomie réelle dans le cadre de l'Etat belge qui reste uni sur le plan politique, économique et monétaire nécessite que la Constitution puisse être révisée. Il faut aussi que plusieurs articles de la Constitution puissent être déclarés soumis à révision afin de ne pas porter atteinte à la cohérence du régime constitutionnel et d'éviter que ne surgissent ultérieurement de délicats problèmes d'interprétation qui seraient la conséquence de réformes trop fragmentaires.

Le Gouvernement estime dès lors qu'il convient d'ajouter de nouveaux articles à ceux déclarés soumis à révision en 1978 et 1981.

Une première série d'articles se rapporte à l'actualisation et à l'extension des dispositions constitutionnelles relatives aux droits et aux libertés. Sont entre autres visés : la protection de la vie privée; la garantie de la liberté d'expression via les médias audio-visuels; le respect du libre choix effectif et du

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 1987-1988

26 OKTOBER 1987

**Ontwerp van verklaring
tot herziening van de Grondwet**

MEMORIE VAN TOELICHTING

De noodzakelijkheid van een ruim geformuleerde herzieningsverklaring werd reeds in het licht gesteld in het ontwerp van verklaring tot herziening van de Grondwet van 14 november 1978 (Gedr. St. Senaat 476 (1978-1979) — nr. 1). De herzieningsverklaringen van 14 november 1978 en 6 oktober 1981 werden tot op heden slechts zeer gedeeltelijk uitgevoerd. Vele niet-institutionele bepalingen wachten reeds op herziening sedert 1954.

Een doeltreffende en coherente hervorming van de instellingen, waarbij aan de Gemeenschappen en Gewesten een reële autonomie kan worden toegekend binnen het kader van een Belgische Staat die verenigd blijft op monetair, economisch en politiek vlak, vereist de mogelijkheid om de Grondwet te herzien. Tevens dienen een aantal grondwets-artikelen voor herziening vatbaar verklaard te worden om de samenhang van het grondwettelijk bestel niet te verstoren en om te vermijden dat later moeilijke interpretatieproblemen zouden rijzen die het gevolg zouden zijn van te fragmentarische hervormingen.

De Regering is daarom van oordeel dat er nieuwe artikelen moeten worden toegevoegd aan die welke reeds door de verklaringen van 1978 en 1981 voor herziening vatbaar werden verklaard.

Een eerste reeks artikelen betreft de actualisering en aanvulling van de grondwettelijke bepalingen in verband met de rechten en vrijheden. Beoogd wordt o.a. de bescherming van het privé-leven; de waarborg van de meningsuiting via audio-visuele media; de eerbied voor de effectieve vrije keuze

pluralisme en matière d'enseignement dans le cadre de la paix scolaire; l'extension du secret des lettres à de nouvelles formes de communication; les droits économiques, culturels et sociaux et la publicité de l'activité de l'administration.

Une deuxième série d'articles, relative aux réformes institutionnelles concerne les compétences et les institutions de l'Etat, des Communautés et des Régions, la réforme du système bicaméral, l'instauration du référendum, la répartition des compétences respectives du pouvoir législatif et du pouvoir exécutif, l'extension des compétences de la Cour d'arbitrage, la fixation d'une limite à la pression fiscale et parafiscale, la révision des méthodes de travail budgétaires et la réforme de la Cour des comptes.

Une troisième série d'articles se rapporte à des adaptations de forme y compris la possibilité de restructurer la Constitution.

Une quatrième série d'articles, de nature diverse, concerne entre autres le texte officiel allemand de la Constitution et le rapport entre les normes de droit interne et les normes de droit international et supranational.

Le Ministre des Réformes institutionnelles,

J. GOL.

Le Ministre des Réformes institutionnelles,

J.-L. DEHAENE.

en het pluralisme in het onderwijs in het kader van de schoolvrede; de uitbreiding van het briefgeheim tot nieuwe vormen van communicatie; de economische, sociale en culturele rechten; de openbaarheid van de activiteit van het bestuur.

Een tweede reeks artikelen inzake de institutionele hervormingen heeft betrekking op de bevoegdheden en de instellingen van de Staat, van de Gemeenschappen en van de Gewesten, op de hervorming van het tweekamerstelsel, op de invoering van het referendum, op de verdeling van de respectieve bevoegdheden van de wetgevende en de uitvoerende macht, op de uitbreiding van de bevoegdheden van het Arbitragehof, op de vaststelling van een grens aan de fiscale en parafiscale druk, op de herziening van de budgettaire werkmethode en op de hervorming van het Rekenhof.

Een derde reeks artikelen betreft vormaanpassingen met inbegrip van de mogelijkheid tot herstructurering van de Grondwet.

Een vierde reeks artikelen, van diverse aard, betreft o.a. de officiële Duitse tekst van de Grondwet en de verhouding tussen de normen van het interne recht en de normen van het internationaal en supranationaal recht.

De Minister van Institutionele Hervormingen,

J. GOL.

De Minister van Institutionele Hervormingen,

J.-L. DEHAENE.

PROJET DE LOI

BAUDOUIN,

Roi des Belges,

A tous, présents et à venir, SALUT.

Sur la proposition de Nos Ministres qui en ont délibéré en Conseil,

NOUS AVONS ARRÊTÉ ET ARRÊTONS :

Nos Ministres des Réformes institutionnelles présenteront en Notre nom aux Chambres législatives le projet de déclaration dont la teneur suit :

Il y a lieu à révision :

- de l'article 1er de la Constitution;
- du titre Ier de la Constitution en vue d'insérer un article 3^{quater} relatif aux Régions telles que définies à l'article 107^{quater} et d'un article 3^{quinqies} relatif à la subdivision des Régions;
- de l'article 5 de la Constitution;
- de l'article 6, alinéa 2, deuxième phrase, de la Constitution;
- du titre II de la Constitution, par l'insertion d'un nouvel article 7bis, permettant d'assurer la protection de la vie privée et de la vie familiale;
- de l'article 17 de la Constitution à l'exception des mots « L'enseignement est libre; toute mesure préventive est interdite »;
- de l'article 18 de la Constitution, en vue d'élargir les garanties de la presse aux autres moyens d'information;
- de l'article 22 de la Constitution;
- du titre II de la Constitution, par l'insertion d'un article 24bis relatif aux droits économiques et sociaux;
- du titre II de la Constitution, par l'insertion d'un article 24ter relatif à la publicité et à la motivation des actes de l'administration, et au médiateur;
- de l'article 26 de la Constitution;
- de l'article 27 de la Constitution;
- du titre III de la Constitution par l'insertion d'un article nouveau relatif au référendum;
- du titre III de la Constitution par l'insertion d'un article nouveau relatif aux compétences exclusives du pouvoir national;
- du titre III de la Constitution par l'insertion d'un article nouveau relatif à la compétence résiduaire;

ONTWERP VAN WET

BOUDEWIJN,

Koning der Belgen,

Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen, ONZE GROET.

Op de voordracht van Onze in Raad vergaderde Ministers,

HEBBEN WIJ BESLOTEN EN BESLUITEN WIJ :

Onze Ministers van Institutionele Hervormingen zullen in Onze naam bij de Wetgevende Kamers het ontwerp van verklaring indienen waarvan de inhoud volgt :

Er bestaat reden tot herziening :

- van artikel 1 van de Grondwet;
- van titel I van de Grondwet om een artikel 3^{quater} in te voegen betreffende de Gewesten zoals deze bepaald zijn in artikel 107^{quater} evenals een artikel 3^{quinqies} betreffende de onderverdeling van de Gewesten;
- van artikel 5 van de Grondwet;
- van artikel 6, tweede lid, tweede zin, van de Grondwet;
- van titel II van de Grondwet, door invoeging van een nieuw artikel 7bis, teneinde het privé-leven en het gezinsleven te kunnen beschermen;
- van artikel 17 van de Grondwet met uitzondering van de woorden « Het onderwijs is vrij; elke preventieve maatregel is verboden »;
- van artikel 18 van de Grondwet, om de waarborgen van de drukpers uit te breiden tot de andere informatie-middelen;
- van artikel 22 van de Grondwet;
- van titel II van de Grondwet, door invoeging van een artikel 24bis betreffende de economische en sociale rechten;
- van titel II van de Grondwet, door invoeging van een artikel 24ter betreffende de openbaarheid van het bestuur, de motivering van de bestuurshandelingen, en de ombudsman;
- van artikel 26 van de Grondwet;
- van artikel 27 van de Grondwet;
- van titel III van de Grondwet om een nieuw artikel in te voegen betreffende het referendum;
- van titel III van de Grondwet om een nieuw artikel in te voegen betreffende de exclusieve bevoegdheid van de nationale macht;
- van titel III van de Grondwet om een nieuw artikel in te voegen betreffende de residuaire bevoegdheid;

— du titre III de la Constitution par l'insertion de nouvelles dispositions relatives aux compétences respectives du pouvoir législatif et du pouvoir exécutif;

— du titre III, chapitre premier, de la Constitution, par l'insertion d'une section relative aux compétences respectives de la Chambre des Représentants et du Sénat ainsi qu'au fonctionnement de ces institutions;

— de l'article 32 de la Constitution;

— de l'article 36 de la Constitution;

— de l'article 41 de la Constitution;

— du titre III, chapitre premier, de la Constitution, par l'insertion d'un article 41*bis* relatif à l'adoption des textes de loi après une seconde lecture;

— de l'article 42 de la Constitution;

— de l'article 47, alinéa 1er, de la Constitution;

— de l'article 48, alinéa 1er, de la Constitution;

— de l'article 49 de la Constitution;

— de l'article 50, 1° et 3°, de la Constitution;

— de l'article 52 de la Constitution;

— du titre III, chapitre premier, section première, de la Constitution, en vue d'y ajouter une disposition relative aux députés de droit;

— de l'article 53 de la Constitution;

— de l'article 54 de la Constitution;

— de l'article 55 de la Constitution;

— de l'article 56 de la Constitution;

— de l'article 56*ter* de la Constitution;

— de l'article 56*quater* de la Constitution;

— de l'article 57 de la Constitution;

— de l'article 58 de la Constitution;

— de l'article 59 de la Constitution;

— de l'article 59*bis* de la Constitution;

— de l'article 59*ter* de la Constitution;

— du titre III de la Constitution en vue d'insérer des dispositions nouvelles relatives aux Conseils de communauté et régionaux;

— de l'article 60 de la Constitution;

— de l'article 61 de la Constitution;

— de l'article 68 de la Constitution;

— de l'article 70, alinéa 1er, de la Constitution;

— de l'article 71 de la Constitution;

— de l'article 86 de la Constitution;

— de l'article 88 de la Constitution;

— de l'article 90 de la Constitution;

— de l'article 91 de la Constitution;

— van titel III van de Grondwet om nieuwe bepalingen in te voegen betreffende de respectieve bevoegdheden van de wetgevende macht en van de uitvoerende macht;

— van titel III, eerste hoofdstuk, van de Grondwet, door invoeging van een afdeling met betrekking tot de respectievelijke bevoegdheden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat en de werking van deze instellingen;

— van artikel 32 van de Grondwet;

— van artikel 36 van de Grondwet;

— van artikel 41 van de Grondwet;

— van titel III, eerste hoofdstuk, van de Grondwet, door invoeging van een artikel 41*bis* betreffende het aannemen van wetteksten na een tweede lezing;

— van artikel 42 van de Grondwet;

— van artikel 47, eerste lid, van de Grondwet;

— van artikel 48, eerste lid, van de Grondwet;

— van artikel 49 van de Grondwet;

— van artikel 50, 1° en 3°, van de Grondwet;

— van artikel 52 van de Grondwet;

— van titel III, eerste hoofdstuk, eerste afdeling, van de Grondwet, om er een bepaling aan toe te voegen betreffende de volksvertegenwoordigers van rechtswege;

— van artikel 53 van de Grondwet;

— van artikel 54 van de Grondwet;

— van artikel 55 van de Grondwet;

— van artikel 56 van de Grondwet;

— van artikel 56*ter* van de Grondwet;

— van artikel 56*quater* van de Grondwet;

— van artikel 57 van de Grondwet;

— van artikel 58 van de Grondwet;

— van artikel 59 van de Grondwet;

— van artikel 59*bis* van de Grondwet;

— van artikel 59*ter* van de Grondwet;

— van titel III van de Grondwet om nieuwe bepalingen in te voegen betreffende de Gemeenschaps- en de Gewestraden;

— van artikel 60 van de Grondwet;

— van artikel 61 van de Grondwet;

— van artikel 68 van de Grondwet;

— van artikel 70, eerste lid, van de Grondwet;

— van artikel 71 van de Grondwet;

— van artikel 86 van de Grondwet;

— van artikel 88 van de Grondwet;

— van artikel 90 van de Grondwet;

— van artikel 91 van de Grondwet;

- du titre III de la Constitution en vue d'insérer des dispositions nouvelles relatives aux Exécutifs communautaires et régionaux;
- de la Constitution par l'insertion de dispositions relatives à la prévention et au règlement des conflits d'intérêt;
- de l'article 95, alinéa 2, de la Constitution, à l'exception des mots « Cette Cour ne connaît pas du fond des affaires »;
- de l'article 96 de la Constitution;
- de l'article 98 de la Constitution, en vue d'y ajouter un alinéa élargissant la garantie du jury aux autres moyens d'information;
- de l'article 99, alinéas 2, 3 et 4, de la Constitution;
- de l'article 104 de la Constitution, en vue d'abroger la disposition transitoire;
- de l'article 107 de la Constitution;
- du chapitre III du titre III de la Constitution, en vue d'y ajouter un article 107bis relatif au rapport entre les normes du droit interne et celles du droit international et supranational;
- du titre III de la Constitution en vue d'y insérer un chapitre nouveau relatif aux juridictions administratives et au Conseil d'Etat;
- de l'article 107ter de la Constitution;
- de l'article 108bis de la Constitution;
- de l'article 108ter de la Constitution;
- de l'article 110, § 4, de la Constitution;
- de l'article 112, alinéa 2, de la Constitution;
- de l'article 113 de la Constitution;
- du titre IV de la Constitution en vue d'y insérer un article 113bis relatif à la détermination d'un rapport équilibré entre le coût d'une prestation accomplie par un service public et la rétribution facturée afin de limiter les subventions des pouvoirs publics;
- de l'article 114 de la Constitution;
- de l'article 115 de la Constitution;
- du titre IV de la Constitution en vue d'y insérer un article 115bis relatif à la détermination d'un maximum absolu de la pression fiscale et parafiscale;
- de l'article 116 de la Constitution;
- de l'article 117 de la Constitution en y ajoutant un alinéa 2 élargissant éventuellement aux conseillers laïques les dispositions de l'alinéa 1er;
- de l'article 129 de la Constitution;
- de l'article 132 de la Constitution en vue de l'abroger;
- de l'article 134 de la Constitution;
- van titel III van de Grondwet om nieuwe bepalingen in te voegen betreffende de Gemeenschaps- en de Gewestexecutieven;
- van de Grondwet door invoeging van bepalingen betreffende de voorkoming en de beslechting van belangenconflicten;
- van artikel 95, tweede lid, van de Grondwet, met uitzondering van de woorden « Dit Hof treedt niet in de beoordeling van de zaken zelf »;
- van artikel 96 van de Grondwet;
- van artikel 98 van de Grondwet, om er een lid aan toe te voegen dat de waarborg van de jury uitbreidt tot de andere informatiemiddelen;
- van artikel 99, tweede, derde en vierde lid, van de Grondwet;
- van artikel 104 van de Grondwet, om de overgangsbepaling op te heffen;
- van artikel 107 van de Grondwet;
- van hoofdstuk III van titel III van de Grondwet, om er een artikel 107bis aan toe te voegen betreffende de verhouding tussen de normen van het interne recht en de normen van het internationaal en supranationaal recht;
- van titel III van de Grondwet om een nieuw hoofdstuk in te voegen betreffende de administratieve rechtscolleges en de Raad van State;
- van artikel 107ter van de Grondwet;
- van artikel 108bis van de Grondwet;
- van artikel 108ter van de Grondwet;
- van artikel 110, § 4, van de Grondwet;
- van artikel 112, tweede lid, van de Grondwet;
- van artikel 113 van de Grondwet;
- van titel IV van de Grondwet om er een artikel 113bis in te voegen betreffende de vaststelling van een evenwichtige verhouding tussen de kostprijs van een door een openbare dienst geleverde prestatie en de aangerekende retributie teneinde overheidssubsidiëring te beperken;
- van artikel 114 van de Grondwet;
- van artikel 115 van de Grondwet;
- van titel IV van de Grondwet om er een artikel 115bis in te voegen betreffende de vaststelling van een absoluut maximum van fiscale en parafiscale druk;
- van artikel 116 van de Grondwet;
- van artikel 117 van de Grondwet door toevoeging van een tweede lid dat eventueel de in het eerste lid opgenomen voorzieningen uitbreidt tot de lekenconsulenten;
- van artikel 129 van de Grondwet;
- van artikel 132 van de Grondwet om het op te heffen;
- van artikel 134 van de Grondwet;

- de l'article 135 de la Constitution en vue de l'abroger;
- de l'article 137 de la Constitution en vue de l'abroger;
- de l'article 140 de la Constitution;

— du titre VIII de la Constitution en vue de le compléter par insertion d'une disposition finale permettant aux Chambres constituantes d'adapter la numérotation des articles de la Constitution ainsi que les subdivisions de celle-ci en titres, chapitres, et sections, et de modifier la terminologie des dispositions non soumises à révision pour les mettre en concordance avec la terminologie des nouvelles dispositions.

Donné à Bruxelles, le 26 octobre 1987.

BAUDOUIN.

Par le Roi :
Le Premier Ministre,

W. MARTENS.

*Le Vice-Premier Ministre et Ministre de la Justice
et des Réformes institutionnelles,*

J. GOL.

*Le Vice-Premier Ministre
et Ministre des Affaires économiques,*

PH. MAYSTADT.

*Le Vice-Premier Ministre et Ministre du Budget,
de la Politique scientifique et du Plan,*

G. VERHOFSTADT.

Le Ministre des Relations extérieures,

L. TINDEMANS.

Le Ministre des Finances

M. EYSKENS.

- van artikel 135 van de Grondwet om het op te heffen;
- van artikel 137 van de Grondwet om het op te heffen;
- van artikel 140 van de Grondwet;

— van titel VIII van de Grondwet om deze aan te vullen door invoeging van een slotbepaling die aan de grondwetgevende Kamers toestaat de nummering van de artikelen van de Grondwet evenals de onderverdeling in titels, hoofdstukken en afdelingen aan te passen, en de terminologie van de niet aan herziening onderworpen bepalingen te wijzigen om deze in overeenstemming te brengen met de terminologie van de nieuwe bepalingen.

Gegeven te Brussel, 26 oktober 1987.

BOUDEWIJN.

Van Koningswege :
De Eerste Minister,

W. MARTENS.

*De Vice-Eerste Minister en Minister van Justitie
en Institutionele Hervormingen,*

J. GOL.

*De Vice-Eerste Minister
en Minister van Economische Zaken,*

PH. MAYSTADT.

*De Vice-Eerste Minister en Minister van Begroting,
Wetenschapsbeleid en het Plan,*

G. VERHOFSTADT.

De Minister van Buitenlandse Betrekkingen,

L. TINDEMANS.

De Minister van Financiën,

M. EYSKENS.

Le Ministre des Travaux publics,

L. OLIVIER.

*Le Ministre des Communications
et du Commerce extérieur,*

H. DE CROO.

*Le Ministre de l'Intérieur, de la Fonction publique
et de la Décentralisation,*

J. MICHEL.

Le Ministre de l'Emploi et du Travail,

M. HANSENNE.

Le Ministre de l'Education nationale,

D. COENS.

*Le Ministre des Affaires sociales
et des Réformes institutionnelles*

J.-L. DEHAENE.

*Le Ministre de la Défense nationale
et Ministre de la Région bruxelloise,*

F.-X. DE DONNEA.

Le Ministre des Classes moyennes,

J. BUCHMANN.

Le Ministre de l'Education nationale,

A. DUQUESNE.

Le Secrétaire d'Etat à la Coopération au Développement,

A. KEMPINAIRE.

Le Secrétaire d'Etat au Commerce extérieur,

E. KNOOPS.

De Minister van Openbare Werken,

L. OLIVIER.

*De Minister van Verkeerswezen
en Buitenlandse Handel,*

H. DE CROO.

*De Minister van Binnenlandse Zaken, Openbaar Ambt
en Decentralisatie,*

J. MICHEL.

De Minister van Tewerkstelling en Arbeid,

M. HANSENNE.

De Minister van Onderwijs,

D. COENS.

*De Minister van Sociale Zaken
en Institutionele Hervormingen,*

J.-L. DEHAENE.

*De Minister van Landsverdediging
en Minister van het Brussels Gewest,*

F.-X. DE DONNEA.

De Minister van Middenstand,

J. BUCHMANN.

De Minister van Onderwijs,

A. DUQUESNE.

De Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking,

A. KEMPINAIRE.

De Staatssecretaris voor Buitenlandse Handel,

E. KNOOPS.

Le Secrétaire d'Etat aux Pensions,
P. MAINIL.

*Le Secrétaire d'Etat aux Postes,
Télégraphes et Téléphones,*
P. D'HONDT-VAN OPDENBOSCH.

*Le Secrétaire d'Etat aux Affaires européennes
et à l'Agriculture,*
P. DE KEERSMAEKER.

Le Secrétaire d'Etat à l'Energie,
F. AERTS.

*Le Secrétaire d'Etat à la Justice
et aux Classes moyennes,*
G. MUNDELEER.

Le Secrétaire d'Etat à la Région bruxelloise,
J. BASCOUR.

*Le Secrétaire d'Etat à la Modernisation
et à l'Informatisation des Services publics,*
G. LUTGEN.

*Le Secrétaire d'Etat à la Fonction publique
et à la Politique scientifique,*
L. BRIL.

Le Secrétaire d'Etat à la Région bruxelloise,
J.-L. THYS.

*Le Secrétaire d'Etat à l'Environnement
et à l'Emancipation sociale,*
M. SMET.

*Le Secrétaire d'Etat à la Santé publique
et à la Politique des Handicapés,*
W. DEMEESTER-DE MEYER.

De Staatssecretaris voor Pensioenen,
P. MAINIL.

*De Staatssecretaris voor Posterijen,
Telegrafie en Telefonie,*
P. D'HONDT-VAN OPDENBOSCH.

*De Staatssecretaris voor Europese Zaken
en Landbouw,*
P. DE KEERSMAEKER.

De Staatssecretaris voor Energie,
F. AERTS.

*De Staatssecretaris voor Justitie
en Middenstand,*
G. MUNDELEER.

De Staatssecretaris voor het Brussels Gewest,
J. BASCOUR.

*De Staatssecretaris voor Modernisering
en Informatisering van de Openbare Diensten,*
G. LUTGEN.

*De Staatssecretaris voor Openbaar Ambt
en Wetenschapsbeleid,*
L. BRIL.

De Staatssecretaris voor het Brussels Gewest,
J.-L. THYS.

*De Staatssecretaris voor Leefmilieu
en Maatschappelijke Emancipatie,*
M. SMET.

*De Staatssecretaris voor Volksgezondheid
en Gehandicaptenbeleid,*
W. DEMEESTER-DE MEYER.